

Jussi Parikka

**A zem kričala,
živá**

Definitívne
nedokončené

4

Čo ak by naším sprievodcom po svete médií nebol obvyklý podozrivý — podnikateľ či vierozvestca zo Silicon Valley, alebo čerstvý absolvent manažmentu, ktorý dúfa, že sa uchytí v hladkom crowdsourcingovom oblaku sieťovej sféry? Čo keby ním bol profesor Challenger, postava z poviedky Arthura Conana Doylea „When the World Screamed“ z roku 1928? Poviedka vyšla v časopise *Liberty* a priniesla zvláštny pohľad do sveta šialeného vedca s príchutou toho, čo by sme dnes nazvali „špekulatívnym realizmom“. Profesor Challenger, ktorého predchádza pochybná a tak trochu bláznivá povest', zastáva názor, na ktorý s radosťou nadviažu neskorší filozofi, ako napríklad francúzsky píšuca dvojica Gilles Deleuze a Félix Guattari: že zem je živá a jej kôra sa hemží životom. Myšlienka žijúcej zeme má však tiež dlhú kultúrnu históriu: z antiky pretrváva v pojme terra mater a v novovznikajúcich banských kultúrach osemnásteho a devätnásteho storočia sa stáva súčasťou romantickej filozofie. Neskôr v dvadsiatom storočí získava holistický život planéty odlišnú konotáciu vďaka novým Gaia teóriám.

Rozprávanie o vrstvách a geológii začína nedatovaným listom, adresovaným pánovi Peerlessovi Jonesovi, odborníkovi na artézské vrty. List je žiadosťou o pomoc. Čo konkrétne sa žiada, nie je upresnené, no povest' šialeného vedca a prchká povaha profesora Challengeera sú prísľubom toho, že nepôjde o bežnú operáciu. V atmosfére podozrievania a podivnosti sa čoskoro ukáže, že sú potrebné odborné znalosti pána Jonesa o vrtaní. V Hengist Down v Sussexe vo Veľkej Británii vykonáva profesor Challenger tajnú vrtnú operáciu. Na začiatku nie je jasné, na čo presne treba špeciálne vrtné systavy. Až neskôr sa ukáže, že materiál, ktorým majú preniknúť, je niečo iné, než čo sa obvykle ťaží — nie je to ani krieda, ani íl či bežné geologické vrstvy, ale látka podobná želatíne.

Operácia nezačala nedatovaným listom. Už predtým profesor vrtal čoraz hlbšie do zemskej kôry, až nakoniec objavil vrstvu pulzujúcu ako živé zviera. Skutočným cieľom Challengerovej misie bolo dokázať, že zem je živá a že túto

životnosť možno potvrdiť experimentálnym spôsobom. Namiesto vŕtania a ťažby ropy, uhlia, medi, železnej rudy a iných vzácnych surovín, kvôli ktorým ľudia obvykle kopú diery do zeme, Challengerovu misiu poháňala túžba dokázať nové špekulatívne tvrdenie o živých hĺbinách planéty: pod „nažltnutou nižšie uloženou kriedou, kávovo zafarbenými hastingskými sedimentmi, svetlejšími ashburnhamskými horninami, tmavými ílmi z obdobia karbónu a pod pásmi čierneho uhlia striedajúceho sa s vrstvami ílov a lesknúceho sa v elektrickom osvetlení“ nájdeme neobvyklé vrstvy, ktoré sa vymykajú klasickým geologickým teóriám Huttona alebo Lyella. Zrazu sa zdá nepopierateľné, že dokonca aj neorganická hmota je živá: „Tepanie nebolo priame, ale vyvolávalo dojem jemného vlnenia alebo rytmu, ktorý sa šíri po povrchu,“ opisuje pán Jones hlbokú vrstvu, ktorú objavili: „Povrch nebol úplne homogénny, ale akoby cez brúsené sklo boli pod ním vidieť nejasné belavé škrvny alebo dutiny rozličného tvaru a veľkosti.“ Jadro a vrstvy pulzovali, tepali, boli živé. Nebolo nutné zachádzať tak ďaleko ako profesor Challenger v jednej z najbizarnejších, znásilnenie pripomínajúcich scén v literatúre, keď vnikne do želatínovej vrstvy len preto, aby prinútil zem kričať. Tento vedecký sadizmus sa ozýval v ušiach zhromaždených a ešte oveľa ďalej. Bol zvukom „tisícich sirén spojených do jednej, ktorá paralyzovala dav svojou neodbytnou naliehavosťou a šírila sa do diaľky v stojatom letnom vzduchu, až kým sa neozývala po celom južnom pobreží a nedorazila až k našim francúzskym susedom na druhom konci prielivu“. Svedkom celého úkazu bolo obecenstvo zvolané profesorom — kolegovia a zainteresovaní zahraniční hostia so vstupom len na pozvánky.

Záujem o „črevá zeme“ sa však neobmedzoval len na beletriu a živý jazyk Conana Doylea. Profesorovi Challengerovi predchádzali literárne postavy devätnásteho storočia, ako Heinrich z Novalisovho nedokončeného románu Heinrich von Ofterdingen (1800/1802), ktorý si kládol otázku: „Je možné, že pod našimi chodidlami sa hmýri svojský svet plný života?“ Poetický pohyb smerom k žijúcej pulzujúcej zemi

ju otvoril pre uhlie, minerály a pre vzácne suroviny. Zem sa tak či tak stala zdrojom. Kovy a minerály sú úzko spojené so zrodením moderného strojárstva, vedy a techniky. Kovy ako meď boli kľúčovou hmotnou charakteristikou kultúry technických médií už od devätnásteho storočia. Mnohé zo starších medených baní boli na začiatku dvadsiateho storočia vyčerpané, čo viedlo k novým požiadavkám na medzinárodné územia a hĺbku ťažby. Zvyšujúca sa medzinárodná potreba surovín pre drôty a sieťovú kultúru si vyžadovala hlbšiu ťažbu kovov, na ktorú boli potrebné nové vrtné systémy. Rastúci dopyt a medzinárodný rozsah priemyslu mal za následok kartelizáciu obchodu s meďou od ťažby až po tavenie. V historických kontextoch baníctva, kde šialenstvo Challengera začína dávať zmysel, je človek v pokušení rozjímať nad imaginárnymi hrôzami podzemia, ako ich opisujú mnohí autori od H. P. Lovecrafta až po Fritza Leibera. Leiberova tvorba predznamenáva oveľa súčasnejšieho autora, zaoberajúceho sa biopolitikou ropy Rezu Negarestaniho. Obaja zdôrazňujú tú istú tému: ropa je živá podzemná živočíšna forma. Človek by nemal ignorovať krik zeme zapríčinený hydraulickým štiepením (frakovaním). To je prísľubom možnej zmeny geopolitickej rovnováhy vo výrobe energie a zároveň odkazuje na to, čo sa v diskurze geopolitiky často zanedbáva: geo, zem, pôdu a hĺbku kôry, ktorá vedie k črevám zeme. Pumpovaním stlačenej vody a chemikálií do podzemia vytláča táto procedúra plyn spomedzi skál a núti zem stať sa rozšíreným zdrojom. Skaly pukajú, benzén a formaldehyd vnikajú dovnútra a zem je pripravená sa obnažiť. Frakovanie je slovami Bretta Neilsona v dokonalom súlade s kapitalistickou hyperbolou expanzie za hranice: „Či už čerpá zo spoločných prírodných zdrojov zeme, ohňa, vzduchu a vody, alebo zo zosieťovaných spoločných zdrojov ľudskej spolupráce, frakovanie vytvára exces, ktorý možno využiť.“

Vo vnútri zeme nachádzame kovovú realitu, ktorá vyúsťuje do metafyziky kovov a digitálnych zariadení. Okrem špekulatívneho prístupu sa môžeme vrátiť aj k empirickému materiálu. V súvislosti so súčasnou situáciou mediálnych

technológií je dôležité pripomenúť si skutočnosť, že podľa štatistiky z roku 2008 je hmotná podstata médií výrazne kovová: „36 percent všetkého cínu, 25 percent kobaltu, 15 percent paládia, 15 percent striebra, 9 percent zlata, 2 percentá medi a 1 percento hliníka“ ide ročne do mediálnych technológií. Posunuli sme sa od spoločnosti, ktorá bola až do polovice dvadsiateho storočia založená na veľmi obmedzenom počte surovín („drevo, tehla, železo, meď, zlato, striebro a niekoľko plastov“), k spoločnosti, v ktorej jeden počítačový čip pozostáva zo „60 rôznych prvkov“. Zoznamy kovov a technologických materiálov zahŕňajú vzácne zeminy, ktoré sa dostávajú do centra globálnych politických sporov o poplatkoch a obmedzení vývozu z Číny. Súvisia aj s debatami o škodách na životnom prostredí spôsobených rozsiahlou povrchovou ťažbou, ktorá sa masívne spolieha na chemické procesy. Pokiaľ ťažená hornina obsahuje menej než jedno percento medi, znamená to, že je na chemických procesoch, aby získali meď na ďalšie použitie v technologických zariadeniach.

Štatistiky kovov využívaných na výrobu médií sú ohromujúce, svedčia však aj o inej materiálnosti technológie, ktorá súvisí s Conanom Doylom, ale aj so súčasným diskurzom mediálneho umenia o „hlbokom čase zeme“. Od profesora Challengera prejdem k nemeckému profesorovi mediálnych štúdií Siegfriedovi Zielinskemu a jeho konceptu „hlbokého času dejín mediálneho umenia“. V skratke, ktorú neskôr rozvinem: pojem „hlbokého času“ je pre Zielinskeho akýmsi gestom mediálnej archeológie, inšpirovaným paleontológiou a zároveň riffom na pochopenie dlhodobých trvaní spolupráce umenia a vedy v západnom i nezápadnom kontexte. Rád by som poukázal na to, že v diskurze mediálnych technológií a aj vo vzťahu k dejinám mediálneho umenia potrebujeme doslovnejšie chápanie a mobilizáciu „hlbokého času“, čo sa týka hĺbky aj časového hľadiska. Profesor Challenger je tu preto, aby priniesol nutné, aj keď trochu pochybné tvrdenie, že geologická hmota je živá: tento druh histórie médií je špekulatívnej povahy. Odkazuje na úplne iné časové obdobie, než s akým sa bežne

stretávame v tejto oblasti. Nadväzuje na myšlienku dynamiky nelineárnej histórie, ktorú Manuel Delanda tak inšpiratívne zmapoval, pokiaľ ide o gény, jazyk a geológiu. V tomto prípade k nej však možno pristupovať ešte provokatívnejším spôsobom a chápať ju nie ako tisíce, ale milióny a miliardy rokov nelineárnej stratifikovanej histórie médií. Dejiny médií splývajú s históriou zeme; geologická matéria kovov a chemikálií sa deteritorializuje zo svojich vrstiev a reteritorializuje v strojach, ktoré definujú našu technickú mediálnu kultúru.

Rozšírenie života na neorganické procesy nadväzuje na filozofiu Deleuza a Guattariho. Život pozostáva z dynamických vzorcov variácie a stratifikácie. Stratifikácia je živá dvojité artikulácia, ktorá ukazuje, že geológia je oveľa dynamickejšia než mŕtva hmota. Ide, samozrejme, o myšlienku, ktorú nájdeme v Tisícich plošinách od Deleuza a Guattariho, kde sa odhaľuje celý filozofický význam tohto javu. Intenzity zeme, prúdy jej dynamickej nestabilnej hmoty sú uzamknuté do vrstiev. Proces uzamykania a zachytávania sa nazýva stratifikácia a organizuje molekulárny neorganický život do „molárných agregátov“.

Položme si cez Deleuza a Guattariho menšiu rétorickú otázku: Čo keby sme si ako počiatkový bod exkavácie mediálnych technológií a digitálnej kultúry nezvolili často citovaný Deleuzov text *Control Societies*, ale spoločné texty Deleuza a Guattariho o geológii a stratifikácii? To je implicitným poslaním tejto úvahy spolu s dôrazom na vznikajúci kritický diskurz o vyčerpaní zdrojov, o mineráloch a o tvrdej materiálnosti než hardvér. Hardvérové perspektívy nie sú nutne dostatočne tvrdé a ak chceme dôsledne rozšíriť naše materiálne chápanie médií smerom do hlbších oblastí materiálnosti a času, musíme dokázať hovoriť o hmote, ktorá prispieva do sústav a trvaní médií ako technológie. Najlepšie to vidno v dvoch oblastiach. Po prvé vo výskume, dizajne, výrobe a šandardizácii nových materiálov, ktoré umožňujú vznik mediálnych procesov a high-tech procesov. Je tu súvislosť s dejinami chémie,

ako aj s vývojom syntetických materiálov, kovov ako hliník, ktoré charakterizujú modernú éru, a s poznatkami vied o materiáloch, ktoré umožnili mnohé v oblasti počítačovej kultúry. Napríklad nové miniatúrne 22-nanometrové tranzistory bez silikónu, vyrobené zo zlúčeniny india, gália a arzénu dokazujú, že diskurzívnej mágii debát o kreatívnej technológii predchádza veľké množstvo vedy. Vo výskumnom projekte MIT „reagujú odparené atómy india, gália a arzénu, a vytvárajú veľmi tenký kryštál InGaAs, ktorý sa stane kanálom tranzistora“. Tento krátky citát dostatočne dokazuje, že materiálnosť médií začína dávno predtým, než sa stanú médiami. Po druhé musíme podobným spôsobom hovoriť o médiách, ktoré už médiami nie sú. To je druhý pól materiálnosti, menej high-tech, definovaný zastaraním a vyčerpaním. Patria sem vyťažené vzácne zeminy, nenahraditeľné pre počítače a vyspelé technologické odvetvia od zábavného priemyslu až po vojenský, ale napríklad aj zvyšky z procesu výroby, ako mikroskopický hliníkový prach vznikajúci pri leštení iPadových krytov, aby boli príťažlivo ligotavé pre spotrebný trh.

Text je súčasťou publikácie
The Anthrobscene Jussiho Parikku
z roku 2014. Preklad zverejňujeme
so súhlasom autora a University
of Minnesota Press.

**Autor je teoretik médií,
pochádza z Fínska.**